

Voicing children Opportunities
Interaction Collective decision
making Education

Φωτίζοντας τη Διαφοροποιημένη Παιδαγωγική από την οπτική της συμμετοχής των παιδιών

Το έργο υποστηρίχθηκε από το Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας (ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ.) στο πλαίσιο της 3ης Προκήρυξης της Δράσης «Επιστήμη και Κοινωνία» με τίτλο «Κόμβοι Έρευνας, Καινοτομίας και Διάχυσης» (Αριθμός Έργου: 1953).

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

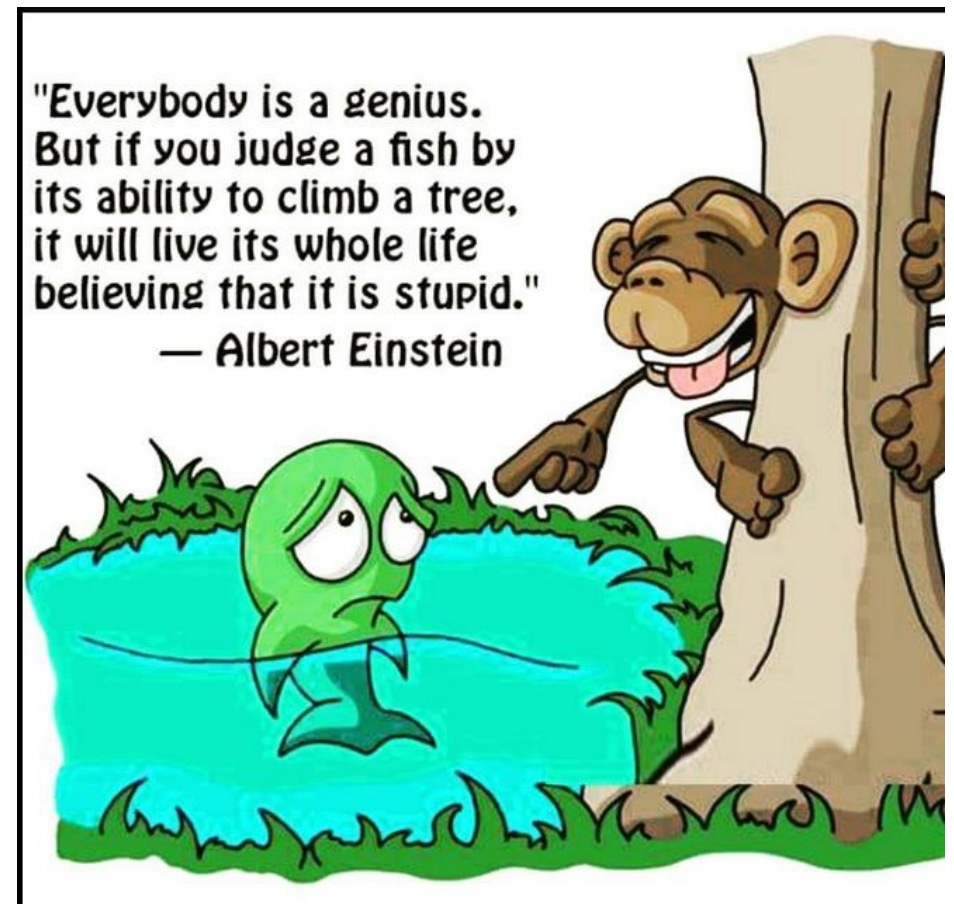
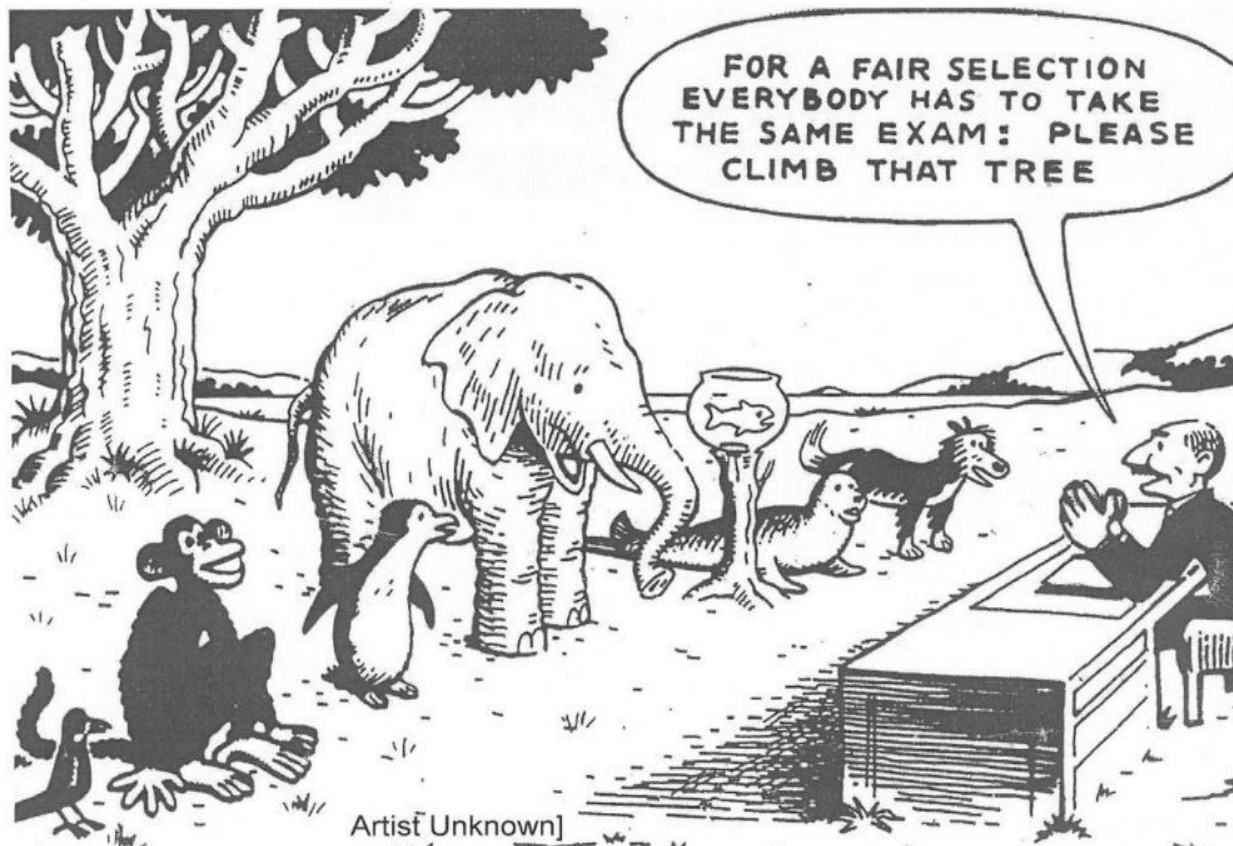
Ερωτήματα

-Πώς προσδιορίζεται η διαφοροποιημένη προσέγγιση;

-Γιατί είναι αναγκαίο να απομακρυνθούμε από τον σχεδιασμό της εκπαιδευτικής διαδικασίας για το «μέσο όρο»;

Ποιες λέξεις σας έρχονται στο μυαλό όταν ακούτε τον όρο διαφοροποιημένη παιδαγωγική;

Ο μύθος της ομοιογένειας...

<https://www.quotemaster.org/climb+the+tree#&gid=1&pid=4>

Η διαφοροποίηση χρειάζεται γιατί...

Η ανομοιογένεια στους χώρους εκπαίδευσης είναι μια πραγματικότητα. Η τάξη δε γίνεται να είναι απόλυτα **ομοιογενής**, επειδή απλά τα παιδιά έχουν ενταχθεί σε αυτήν με βασικό κριτήριο την ηλικία τους.

Τα τελευταία χρόνια οι εξελίξεις σε παγκόσμιο επίπεδο, η οικονομική κρίση, η μετανάστευση, η συνεκπαίδευση, κ.λπ. δημιούργησαν συνθήκες στις οποίες αναδεικνύεται η **διαφορετικότητα** των παιδιών στις σύγχρονες τάξεις.

Η διαφορετικότητα δημιουργεί διαφορετικές μαθησιακές ανάγκες

Καταγωγή, ηλικία, φύλο, γλώσσα, κοινωνικοοικονομική ομάδα, πολιτισμικές συνήθειες...

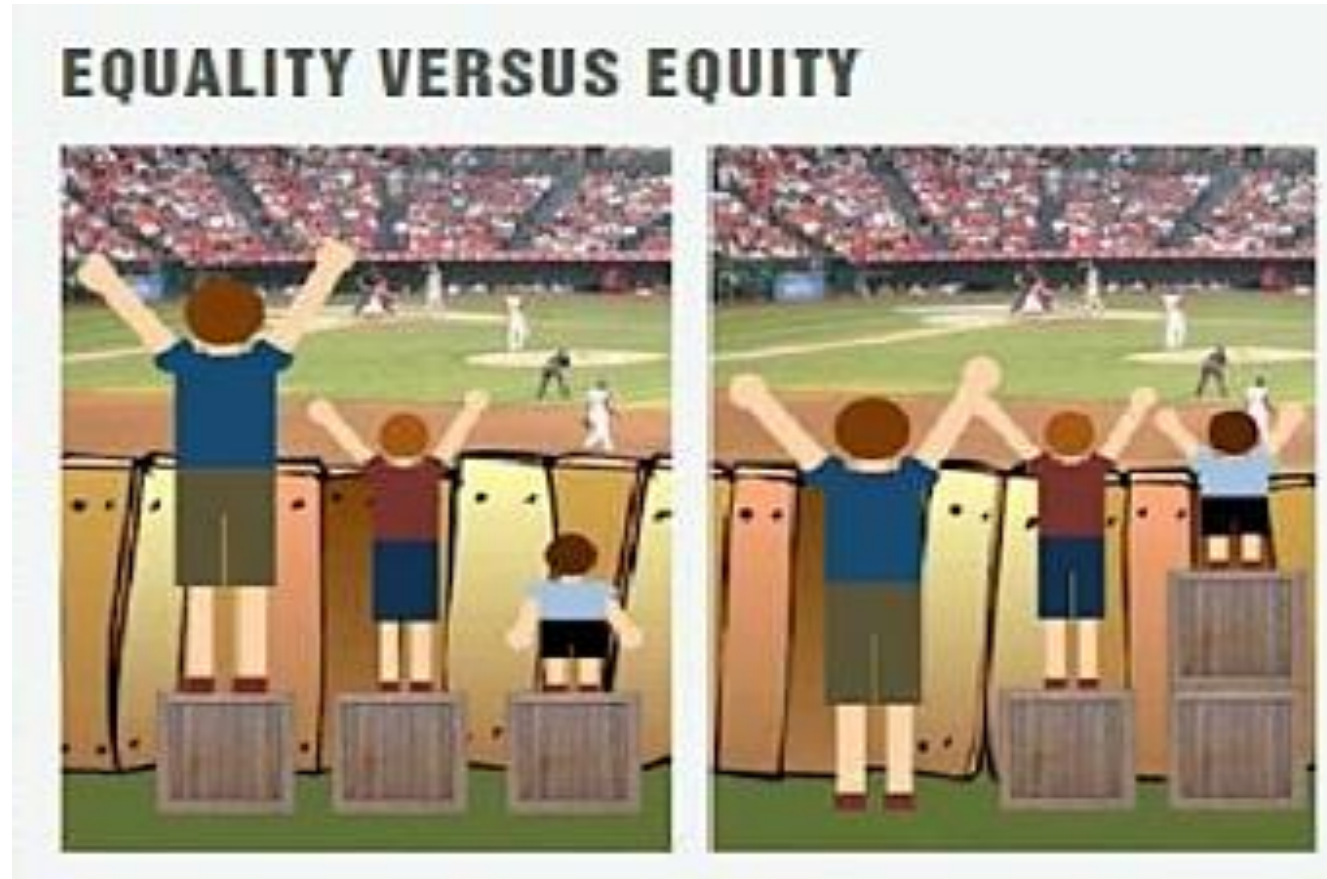
Διαφορές που σχετίζονται με το οικογενειακό περιβάλλον όπως εμπειρίες, ενδιαφέροντα, ανάγκες, φίλοι, αξίες και στάσεις...

Συγκροτούν τη **μοναδικότητα** κάθε παιδιού και οδηγούν σε διαφορετικές προτιμήσεις, αλλά και σε διαφορετικά επίπεδα ικανοτήτων.

Επομένως,

Όταν η εκπαιδευτικός σχεδιάζει την εκπαιδευτική διαδικασία για το **μέσο όρο/μέσο επίπεδο**, το οποίο υποθετικά θα πρέπει να διαθέτουν τα παιδιά της συγκεκριμένης ηλικίας, αγνοεί σημαντικά στοιχεία που διευκολύνουν τη συμμετοχή του κάθε παιδιού στη μάθηση.

Η παροχή «ίδιας» βοήθειας σε όλους δεν είναι αποτελεσματική

<http://blog.core-ed.org/blog/2016/07/unpacking-udl-differentiation-and-adaptation.html>

Ερωτήματα

- Πώς ορίζεται η διαφοροποιημένη διδασκαλία;
- Πώς η διαφοροποίηση μπορεί να βρει εφαρμογή στην τάξη;

Ορίζοντας τη διαφοροποιημένη διδασκαλία

Η Carol Tomlinson (1999) έχει διατυπώσει τον πιο γνωστό προσδιορισμό για τη διαφοροποιημένη διδασκαλία:

«η ανταπόκριση της εκπαιδευτικού στις μαθησιακές ανάγκες του μαθητή, η οποία ακολουθεί τις βασικές αρχές της διαφοροποίησης όπως οι **αξιόλογες εργασίες** (ενδιαφέρουσες, ευχάριστες, με νόημα), η **ευέλικτη ομαδοποίηση** και η **συνεχής αξιολόγηση και προσαρμογή**» (σ. 15).

Η διαφοροποιημένη διδασκαλία είναι «μία προσέγγιση για τη διδασκαλία στην οποία η εκπαιδευτικός προσαρμόζει το **πρόγραμμα**, τις **διδακτικές μεθόδους**, τις **πηγές**, τις **μαθησιακές δραστηριότητες** και τα **έργα** των παιδιών για να ανταποκριθεί στις διαφορετικές ανάγκες κάθε παιδιού, αλλά και μικρών ομάδων παιδιών, ώστε να μεγιστοποιηθεί η ευκαιρία για μάθηση για το κάθε παιδί μέσα στην τάξη» (Tomlinson et al., 2003, σ. 121).

Η Διαφοροποιημένη διδασκαλία δεν είναι...

Σύμφωνα με την Carol Ann Tomlinson (2001) η διαφοροποιημένη διδασκαλία **ΔΕΝ** είναι:

- ✓ εξατομικευμένη διδασκαλία
- ✓ χαοτική διαδικασία
- ✓ εναλλακτικός τρόπος οργάνωσης ομοιογενών ομάδων
- ✓ το να έχει ο εκπαιδευτικός περισσότερες απαιτήσεις από κάποιους μαθητές και λιγότερες από άλλους

Οδηγός Εκπαιδευτικού για το Πρόγραμμα Σπουδών Νηπιαγωγείου (2014), σελ. 32

Στοιχεία –κλειδιά της διαφοροποίησης 1

Η ευέλικτη ομαδοποίηση

(σημασία στην εργασία σε μικρές ομάδες και στην ανάγκη για ευελιξία στο κριτήριο ομαδοποίησης).

Αυτό σημαίνει ότι οι ομάδες δεν είναι μόνιμες, αλλά χρειάζεται να αλλάζουν σε συχνή βάση.

Στοιχεία –κλειδιά της διαφοροποίησης 2

Η **συνεχής αξιολόγηση** και **προσαρμογή** της διδασκαλίας.

- Συλλογή δεδομένων για τους πολλούς και διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους μαθαίνει κάθε παιδί (κατάλληλες στρατηγικές, υλικά...).
- Προτείνεται η εφαρμογή αυθεντικής αξιολόγησης (σε κάθε φάση της εκπαιδευτικής διαδικασίας) προκειμένου να επιτευχθεί η κατάλληλη προσαρμογή της διδασκαλίας.

Στοιχεία –κλειδιά της διαφοροποίησης ³

Σημαντικά στοιχεία στην τάξη: ποικιλία & εναλλακτικοί τρόποι (= **δυνατότητα επιλογής**)

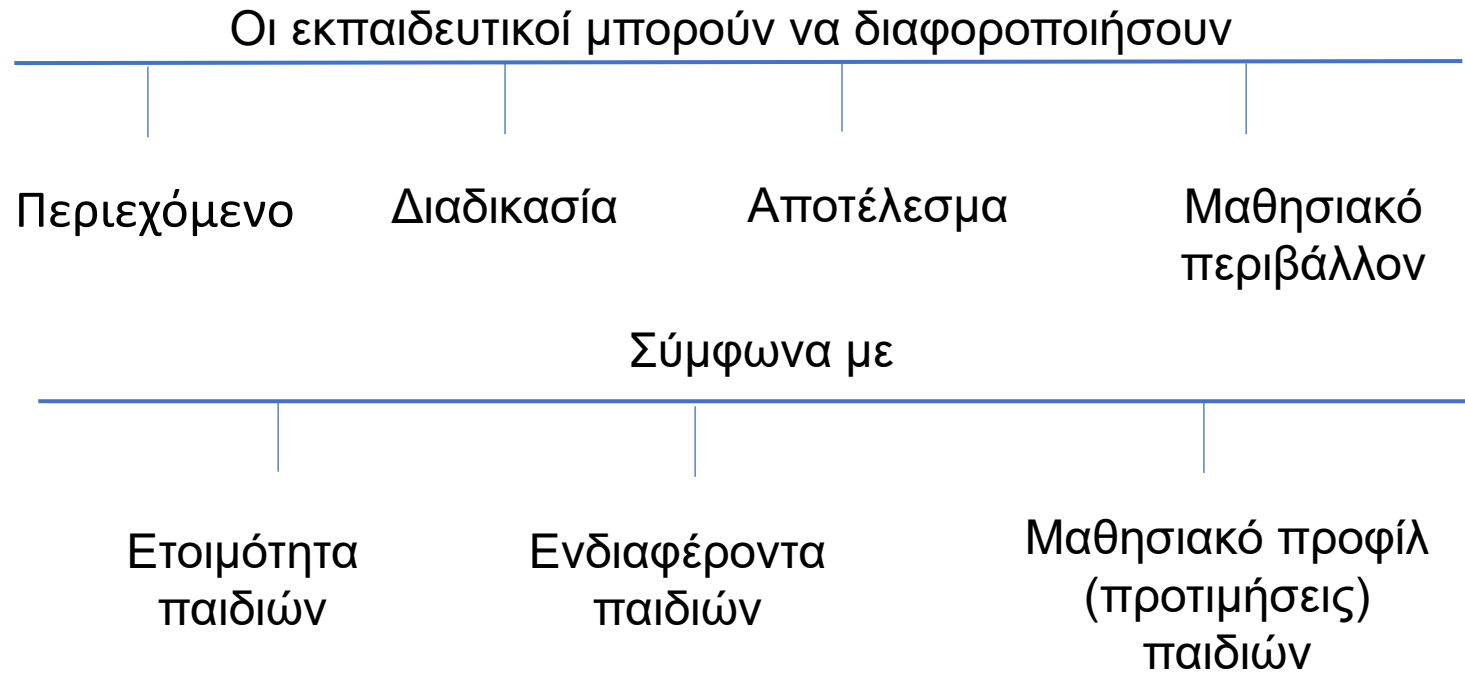
- ✓ παρουσίασης του διδακτικού περιεχομένου
- ✓ ανάπτυξης της διαδικασίας/τρόποι συμμετοχής των παιδιών
- ✓ έκφρασης αυτών που κατανοούν και επεξεργάζονται τα παιδιά

Επίπεδα/άξονες διαφοροποίησης

Η Tomlinson υποστηρίζει ότι η διαφοροποίηση της διδασκαλίας μπορεί να επιτευχθεί σε 4 επίπεδα:

- το **περιεχόμενο**, τη **διαδικασία**, το **μαθησιακό περιβάλλον** και το **αποτέλεσμα** με βάση
- τα χαρακτηριστικά του παιδιού (την **ετοιμότητα**, τα **ενδιαφέροντα** και το **μαθησιακό προφίλ/προτιμήσεις**).

Ένα σχήμα πάντα βοηθά...

Περιεχόμενο

Η διαφοροποίηση σχετίζεται με το πώς τα παιδιά προσεγγίζουν το περιεχόμενο.

Έμφαση στις επιλογές π.χ.

- ✓ διαφορετικές ομάδες εργασίας επεξεργάζονται σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βάθος ένα θέμα,
- ✓ παρέχονται διαφορετικές πηγές ανάλογα με ικανότητες ή ενδιαφέροντα.

Διαδικασία

Σχετίζεται με τη μαθησιακή πορεία, το πώς αναπτύσσεται κάθε δραστηριότητα.

Οι δραστηριότητες μπορεί σχεδιάζονται σε επίπεδα δυσκολίας ή πολυπλοκότητας, να παρέχουν επιλογές για εναλλακτικές δράσεις ανάλογα με τον τύπο μάθησης που προωθεί περισσότερο η κάθε δράση.

Διαφοροποίηση υπάρχει και στον τρόπο που παρέχεται η υποστήριξη από την εκπαιδευτικό.

Μαθησιακό περιβάλλον

Αναφέρεται στην οργάνωση του χώρου (έπιπλα, υλικά), αλλά και στο συναισθηματικό κλίμα που δημιουργείται (σχέσεις - αίσθηση ασφάλειας, αποδοχής, ενθάρρυνση έκφρασης ιδεών, σεβασμός).

Η διαρρύθμιση του χώρου χρειάζεται να υποστηρίζει

- ✓ όλες τις μορφές εργασίας (ατομική και ομαδική) και την πρόσβαση σε διάφορα υλικά που σχετίζονται με διαφορετικές κουλτούρες και οικογενειακές πρακτικές,
- ✓ την ελεύθερη μετακίνηση των παιδιών μέσα στην τάξη (ευέλικτη ομαδοποίηση των παιδιών).

Η οργάνωση του χώρου, ο φωτισμός, το επίπεδο θορύβου μπορεί να διαφοροποιήσει το μαθησιακό περιβάλλον ανάλογα με τις ιδιαίτερες προτιμήσεις των παιδιών.

Αποτέλεσμα

Τρόποι που παρέχονται στα παιδιά να δείξουν, να εφαρμόσουν ή να παρουσιάσουν σε άλλους αυτά που έχουν μάθει.

Δυνατότητα επιλογής διαφορετικών τρόπων παρουσίασης (π.χ. να δείξουν αυτά που έμαθαν μέσα από αφίσες, μακέτες, κατασκευές, γραπτά κείμενα/ψηφιακές παρουσιάσεις, σχέδια, αφηγήσεις, δραματοποίηση/κουκλοθέατρο...)

Χαρακτηριστικά παιδιού

Τα παιδιά μαθαίνουν καλύτερα όταν οι δραστηριότητες (Tomlinson, 2001)

- ✓ *ταιριάζουν με τις δεξιότητες και τις γνώσεις τους για ένα θέμα (μαθησιακή ετοιμότητα- η διδασκαλία θέτει ως σημείο εκκίνησής της το σημείο όπου βρίσκεται το κάθε παιδί)*
- ✓ προκαλούν την περιέργεια και τα κινητοποιούν να εμπλακούν σε αυτές (ενδιαφέρον)
- ✓ επιτρέπουν την επιλογή επιθυμητού τρόπου εργασίας (μαθησιακό προφίλ/προτιμήσεις)

Εμπόδια στην εφαρμογή της Διαφοροποιημένης Παιδαγωγικής

Αποκλείεται να γίνεται αυτό...δεν ξέρω κι εγώ πόσο χρόνο θα πρέπει να ξοδέψω για να κάνω τόσες διαφορετικές δραστηριότητες

Εγώ ξέρω περίπου ποιοι είναι καλοί στα μαθηματικά ή στη γλωσσική ανάπτυξη και ποιοι δεν τα καταφέρνουν

Αν δουλεύουν παράλληλα τρεις ομάδες με διαφορετικό τρόπο θα γίνει χαμός στην τάξη

Εγώ δεν έχω παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες, οπότε γιατί να διαφοροποιήσω;

Πώς θα ξέρω κάθε φορά την ετοιμότητα ή τι ταιριάζει σε ποιον για να δίνω επιλογή;

Άλλο να έχεις 10 παιδιά στην τάξη, άλλο να κάνεις δουλειά με 25!

Πώς σχολιάζετε τις παραπάνω απόψεις;

Η Διαφοροποιημένη Παιδαγωγική...

- **Δεν είναι απλά άλλη μια μέθοδος**, αλλά μια παιδαγωγική αντίληψη που επιτρέπει να συμμετέχουν όλοι, γιατί **όλοι είναι διαφορετικοί**.
- Διευκολύνει τους εκπαιδευτικούς να μάθουν καλύτερα τα παιδιά.
- Δίνει ευκαιρίες στα παιδιά να αναλάβουν πρωτοβουλία, συμμετέχουν στη μάθησή τους.
- Διαμορφώνει συνθήκες και σχέσεις που αφήνουν χώρο σε όλους να ακουστούν, να μοιραστούν εμπειρίες και να κάνουν επιλογές. Συνεπώς, ενθαρρύνει και δεν αποτρέπει τη συμμετοχή.

Παραδείγματα

Σχολιάστε τις παρακάτω επιλογές της νηπιαγωγού βάσει των αρχών της Διαφοροποιημένης Παιδαγωγικής.

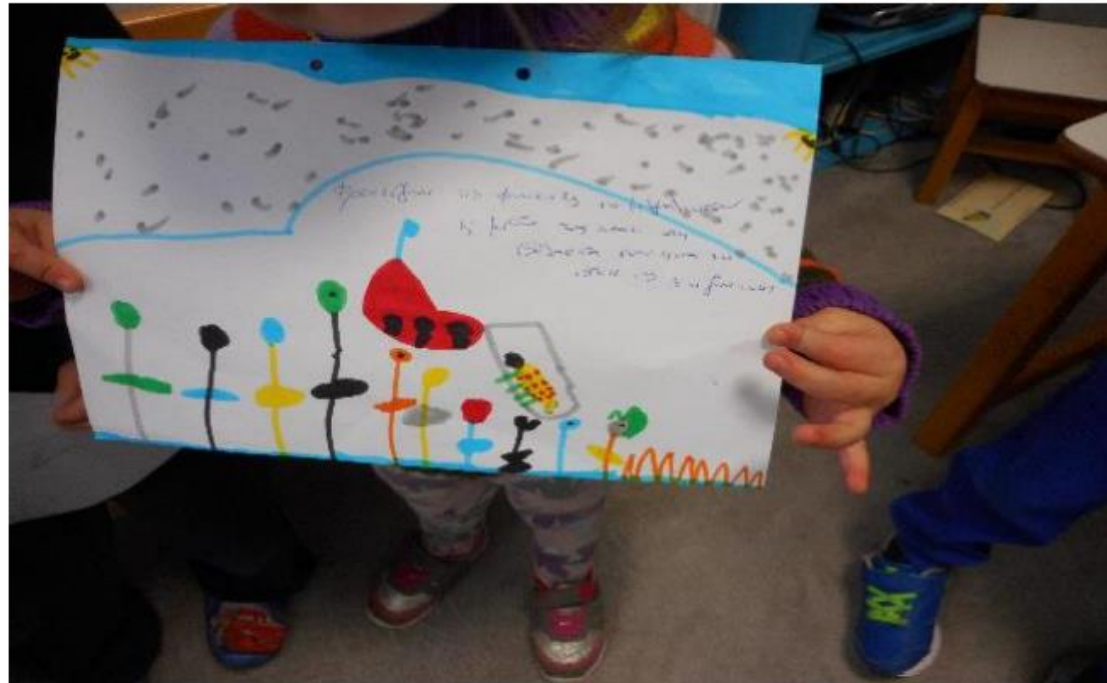
1^η περίπτωση: Διαφοροποίηση ως προς το περιεχόμενο με διαβάθμιση υλικού

Η νηπιαγωγός αξιοποίησε τη συστηματική παρατήρηση προκειμένου να συλλέξει πληροφορίες για τα παιδιά της τάξης της σχετικά με τη γλωσσική/αναγνωστική ετοιμότητα και τα ενδιαφέροντα τους.

Βασική επιδίωξη ήταν όλα τα παιδιά να καταφέρουν να αναζητήσουν και να καταγράψουν δράσεις των οργανώσεων που προστατεύουν τα ζώα.

Διαβάθμιση υλικού

Δημιουργήθηκαν 3 ομάδες: μια ομάδα παρακολούθησε βίντεο και μετά ζωγράφισε μια δράση (Μαβίδου & Κακανά, 2019, σ. 430)

Εικόνα 2. Ζωγραφιά που δείχνει την οργάνωση να σώζει την τραυματισμένη φώκια.

Άλλη ομάδα επεξεργάστηκε ένα βιβλίο γνώσεων με μεγάλες εικόνες και κείμενα μικρής έκτασης. Δόθηκαν στα παιδιά καρτέλες με τίτλους μέσα από το βιβλίο, ώστε να ταιριάξουν την καρτέλα με τον αντίστοιχο τίτλο. Έπειτα, με τη βοήθεια της νηπιαγωγού, επεξεργάζονταν το κείμενο της σελίδας αυτής και κατέγραφαν σε λίστα τις δράσεις που βρήκαν (Μαβίδου & Κακανά, 2019, σ. 430).

Εικόνα 3. Ταιριάζοντας τις καρτέλες με τους τίτλους.

Άλλη ομάδα επεξεργάστηκε ενημερωτικά φυλλάδια μιας οργάνωσης και δημιούργησε τη δική της λίστα (Μαβίδου & Κακανά, 2019, σ. 431).

Εικόνα 4. Επεξεργασία ενημερωτικών φυλλαδίων του Αρκτούρου.

ΣΥΝΕΠΩΣ...

Η νηπιαγωγός προσπάθησε να διευκολύνει τη συμμετοχή όλων των παιδιών δίνοντας την επιλογή να ενταχθούν σε κάποια από τις ομάδες που ταίριαζε στα χαρακτηριστικά τους.

Η βασική επιδίωξη δεν άλλαξε: αυτό που ουσιαστικά διαφοροποιήθηκε είναι το υλικό που επεξεργάστηκε κάθε ομάδα και φυσικά αυτό επηρέασε και τον τρόπο που επέλεξε κάθε ομάδα για να καταγράψει τις δράσεις των οργανώσεων που προστατεύουν τα ζώα.

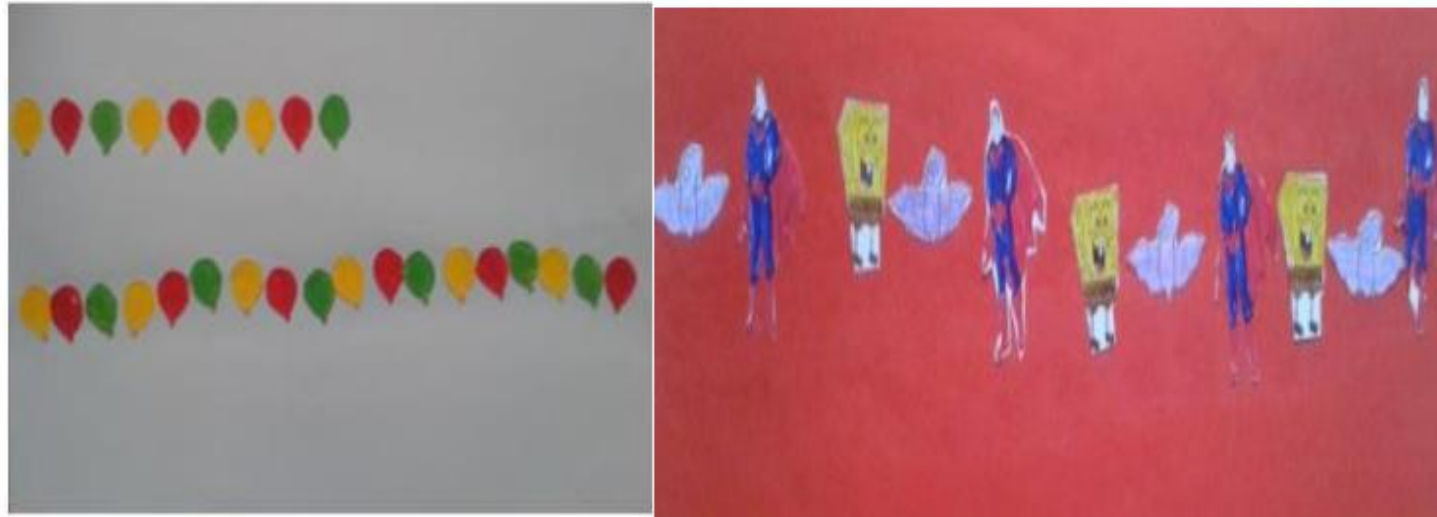
2^η περίπτωση: Διαφοροποίηση ως προς τη διαδικασία με διαβάθμιση υλικού σε επίπεδα δυσκολίας

Καθώς τα μοτίβα αποτελούν ένα από τα συνήθη διδακτικά αντικείμενα από τη μαθησιακή περιοχή των μαθηματικών, η νηπιαγωγός αξιοποιεί την ετοιμότητα των παιδιών της τάξης της (να αναλύουν την κανονικότητα στα στοιχεία που την αποτελούν, να διακρίνουν τη μονάδα που επαναλαμβάνεται και να την αναπαράγουν), αλλά και τα ενδιαφέροντα των παιδιών.

Με αφορμή την ανάγκη διακόσμησης μιας κάρτας -πρόσκλησης σε γενέθλια διαφοροποιεί τη δραστηριότητα παρέχοντας 2 επιλογές:

- ✓ στην πρώτη περίπτωση υπάρχει η «αρχή» του μοτίβου με μπαλόνια διαφορετικών χρωμάτων,
- ✓ στη δεύτερη περίπτωση τα παιδιά επιλέγουν υλικά που τους αρέσουν (στάμπες, αυτοκόλλητα, αγαπημένοι ήρωες κ.λπ.) και ξεκινούν μόνα τους το μοτίβο.

Έτσι, τα παιδιά είχαν τη δυνατότητα να επεξεργαστούν την έννοια του μοτίβου σε δυο επίπεδα δυσκολίας: την αναπαραγωγή και επέκταση του μοτίβου βάσει ενός προτύπου και την κατασκευή του μοτίβου χωρίς πρότυπο, με υλικό της επιλογής τους (Καμπεζά, 2020, σ. 112).

Εικόνα 4

Η διακόσμηση της κάρτας γενεθλίων με δυο τρόπους: αναπαραγωγή και επέκταση του μοτίβου που δίνεται εξαρχής, αυτόνομη κατασκευή με υλικό της επιλογής των παιδιών

Τι πιστεύετε ότι προβληματίζει τη νηπιαγωγό; 1

Δίνω σε όλα τα παιδιά ένα απλό σταυρόλεξο. 3 λέξεις από 4 έως 6 γράμματα. Από κάτω έχει όλες τις λέξεις που πρέπει να συμπληρώσουν τα παιδιά. Κάποια παιδιά αντιλαμβάνονται αμέσως τι πρέπει να κάνουν. Κάποια μοιάζουν να μην έχουν ξαναδεί. Πολλά παιδιά το τελειώνουν πολύ γρήγορα και δείχνουν να βαριούνται. Ο Κ. κάθεται κρατώντας το μολύβι και προσπαθεί να κρυφοκοιτάξει από τους διπλανούς του ποια γράμματα να συμπληρώσει και σε ποια θέση. Η Σ. γράφει ανακατεμένα γράμματα. Δε μιλάει καθόλου, μόνο κοιτάζει το χαρτί με σκυμμένο το κεφάλι. Η Β. έχει γράψει σωστά κάποιες λέξεις και μοιάζει να σκέφτεται. Το ίδιο κάνουν και αρκετά άλλα παιδιά. Η μισή σχεδόν τάξη τα καταφέρνει. Ο Ε. δεν κάνει καμία προσπάθεια, απλά χρωματίζει τα κουτάκια. Ο Ν. δεν ασχολείται καθόλου με αυτό που έχει να κάνει. Του επιτρέπω να αποσυρθεί.... και να ασχοληθεί με κάτι άλλο, κάτι που εξάλλου συμβαίνει πολύ συχνά. Όταν τελειώνουν όλοι, επιβραβεύω όλα τα παιδιά για την προσπάθειά τους και τους λέω να βάλουν την εργασία στο φάκελό τους. Επιτρέποντας στο κάθε παιδί να συμπληρώσει το σταυρόλεξο όπως μπορεί πιστεύω ότι σε κάποιο βαθμό σέβομαι και ακολουθώ τους ρυθμούς των μαθητών μου. Τουλάχιστον δεν τους πιέζω. Λειτουργώ διαφοροποιημένα. Εντούτοις κάτι με προβληματίζει.

(Σφυρόερα, 2019, σ. 56)

Τι πιστεύετε ότι προβληματίζει τη νηπιαγωγό; 2

- Δίνει πράγματι ευκαιρίες σε όλα τα παιδιά να κινηθούν με βάση τους δικούς τους ρυθμούς και ικανότητες;
- Τι σημαίνει η παρατήρηση «η μισή σχεδόν τάξη τα καταφέρνει»;
- Άραγε η αξιοποίηση μιας «διαδρομής μάθησης» από όλους κινητοποιεί με τον ίδιο τρόπο όλα τα παιδιά της τάξης;

Πώς θα προτείνατε στη νηπιαγωγό να συνεχίσει τη δραστηριότητα;

- Αξιοποιώντας το παραμύθι της Κοκκινοσκουφίτσας αρχικά γίνεται συζήτηση για τους ήρωες της ιστορίας (π.χ. μαμά, γιαγιά, κυνηγός).
- Τα παιδιά χωρίστηκαν σε ομάδες ανάλογα με τον ήρωα που επέλεγε ο καθένας για να φτιάξουν τη δική του ιστορία (ομάδα μαμάς, γιαγιάς, λύκου, κυνηγού)...ένα κορίτσι ζήτησε να φτιάξει ιστορία για έναν άλλο «ήρωα» του παραμυθιού...τα όμορφα λουλούδια που είχαν οδηγήσει την Κοκκινοσκουφίτσα έξω από το μονοπάτι. Η ιδέα της άρεσε και σε 2 άλλα κορίτσια της τάξης.

(Κορτέση- Δαφέρμου, & Σφυρόερα, 2019)

- Έχει νόημα να δημιουργηθεί μια νέα ομάδα; Γιατί;
- Χρειάζεται να δουλέψουν με τον ίδιο τρόπο όλες οι ομάδες;

Συνοψίζοντας...

Διαδικασίες που διασφαλίζουν την παροχή ευκαιριών και την ανάπτυξη όλων των μαθητών (Κορτέση- Δαφέρμου, & Σφυρόερα, 2019, σ. 47):

- ✓ Πολλές και διαφορετικές δράσεις, ώστε όλοι οι μαθητές να μπορέσουν να ενταχθούν σε αυτές,
- ✓ Ευελιξία στις επιδιώξεις, ώστε ο καθένας να μπορεί να εξελιχθεί όσο μπορεί,
- ✓ Διαφοροποιημένες διαδρομές μάθησης που οδηγούν στις παραπάνω επιδιώξεις,
- ✓ Διαφοροποίηση στο περιεχόμενο, τη διαδικασία, το αποτέλεσμα και το μαθησιακό περιβάλλον.

Βιβλιογραφία

- Καμπεζά, Μ. (2020). Διαφοροποιημένη διδασκαλία στο νηπιαγωγείο: Αναδεικνύοντας τη σημασία της προαξιολόγησης και τη σύνδεσή της με διαδικασίες ανίχνευσης των ιδεών των παιδιών. *Διάλογοι! Θεωρία και πράξη στις επιστήμες αγωγής και εκπαίδευσης*, 6, 97-118. doi:<https://doi.org/10.12681/dial.25548>
- Κορτέση- Δαφέρμου, Χ. & Σφυρόερα, Μ. (2019). *Βιβλία με Ιστορίες: για τον γραμματισμό και την κοινωνική ενδυνάμωση όλων των παιδιών*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μαβίδου, Α. & Κακανά, Δ. (2019). Η «προστασία των ζώων» στο μικροσκόπιο της Διαφοροποιημένης Προσέγγισης στο Νηπιαγωγείο. Στο Α. Ανδρούσου, Μ. Σφυρόερα, Α. Βελλοπούλου, Σ. Δέλη, Ε. Διδάχου, Ε. Κατσικονούρη, & Σ. Σαΐτη (Επιμ.), *Από εδώ και από παντού: Εκπαιδευτικές αλλαγές και παιδαγωγικές πρακτικές για ένα ανοιχτό σχολείο*. Πρακτικά 11ου Πανελληνίου Συνεδρίου ΟΜΕΡ–ΤΕΑΠΗ–ΕΚΠΑ. (σσ. 424-436). Ανακτήθηκε από <http://www.omer.gr/συνέδρια/241-11ο-συνέδριο.html>
- Σφυρόερα, Μ. (2019). Ένα σχολείο για όλα τα παιδιά. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού στο πλαίσιο της διαφοροποιημένης παιδαγωγικής. Στο Α. Ανδρούσου, Μ. Σφυρόερα, Α. Βελλοπούλου, Σ. Δέλη, Ε. Διδάχου, Ε. Κατσικονούρη, & Σ. Σαΐτη (Επιμ.), *Από εδώ και από παντού: Εκπαιδευτικές αλλαγές και παιδαγωγικές πρακτικές για ένα ανοιχτό σχολείο*. Πρακτικά 11ου Πανελληνίου Συνεδρίου ΟΜΕΡ–ΤΕΑΠΗ–ΕΚΠΑ. (σσ. 55-64). Ανακτήθηκε από <http://www.omer.gr/συνέδρια/241-11ο-συνέδριο.html>
- Tomlinson, C. A. (1999). *The differentiated classroom: Responding to the needs of all learners*. Alexandria, Virginia USA: ASCD.
- Tomlinson, C. A. (2001). *How to differentiate instruction in mixed- ability classrooms*. Alexandria, Virginia USA: ASCD.
- Tomlinson, C.A., Brighton, C., Hertbert, H., Callahan, C.M., Moon, T.R., Brimijoin, K., Conover, L.A., Reynolds, T. (2003). Differentiating instruction in response to student readiness, interest, and learning profile in academically diverse classrooms: A review of literature. *Journal for the education of the gifted*, 27(2/3), 119-145. <https://doi.org/10.1177/016235320302700203>.

Προτεινόμενη βιβλιογραφία

- Βαλιαντή, Σ. & Νεοφύτου, Λ. (2017). *Διαφοροποιημένη Διδασκαλία*. Αθήνα: Πεδίο.
- *Διαφοροποιημένη Διδασκαλία* (2020). Αφιέρωμα στο *Διάλογοι! Θεωρία και Πράξη στις Επιστήμες τις Αγωγής και της Εκπαίδευσης*, 6. Διαθέσιμο στο: <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/dialogoi/issue/view/1554>
- Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (2015). *Οδηγός για τον εκπαιδευτικό: Εργαλεία Σύγχρονης Προσέγγισης της Διαφοροποιημένης Παιδαγωγικής (Νηπιαγωγείο)*. Διαθέσιμο στο: http://iep.edu.gr/images/IEP/ΕΠΙΣΤΙΜΟΝΙΚΗ_ΥΠΙΡΕΣΙΑ/Epist_Grafeia/Graf_Ereynas_B/2018/Odigoι_Diafor_Didaskalia/Odigos_diaf_Nipiagogeio.pdf
- Σφυρόερα, Μ. (2004). *Κλειδιά και αντικλείδια: Διαφοροποιημένη παιδαγωγική*. Διαθέσιμο στο: <https://www.kleidiakaiantikleidia.net/book26/book26.pdf>
- Σφυρόερα Μ. (2019). Διαφοροποιημένη παιδαγωγική με το βιβλίο ως "όχημα". Στο Χ. Κορτέση- Δαφέρμου & Μ. Σφυρόερα (επιμ.) *Βιβλία με Ιστορίες: για τον γραμματισμό και την κοινωνική ενδυνάμωση όλων των παιδιών* (σσ. 44-57). Αθήνα: Gutenberg.

Το έργο υποστηρίχθηκε από το Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας (ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ.) στο πλαίσιο της 3ης Προκήρυξης της Δράσης «Επιστήμη και Κοινωνία» με τίτλο «Κόμβοι Έρευνας, Καινοτομίας και Διάχυσης» (Αριθμός Έργου: 1953).

VOICE

Voicing children Opportunities
Interaction Collective decision
making Education

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ